

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 2 กันยายน 2537

พระสยามเทวาธิราชกับเศรษฐกิจไทย

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

เพื่อนร่วมงานของผมหลายต่อหลายคนมีความรู้สึกที่ว่า ผมมีอาการเพี้ยนและผิดสำแดง เมื่อได้ยินผมกล่าวว่า พระสยามเทวาธิราชช่วยให้เศรษฐกิจไทยรุ่งเรือง บางคนถึงกับกล่าวลับหลัง ผมว่า บัดนี้ผมกลายเป็นนักไสยศาสตร์ไปเสียแล้ว หาใช่ นักเศรษฐศาสตร์ไม่

ผมเอื้อนเอ่ยอมตพจน์ข้างต้นนี้ในรายการ 'ขอคิดด้วยคน' ของ ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ในช่วงเดือนสิงหาคมที่ผ่านมา ในรายการโทรทัศน์ดังกล่าว ผู้จัดการรายการกำหนดหัวข้อการสนทนาว่า เศรษฐกิจไทยดีหรือไม่ดี และอะไรเป็นปัจจัยกำหนดภาวะเศรษฐกิจ ในการสนทนาตอนหนึ่ง ผมเสนอความเห็นที่ว่า เศรษฐกิจไทยดีหรือไม่ดี รุ่งเรืองหรือซบเซา ขึ้นอยู่กับพระสยามเทวาธิราชเป็นสำคัญ

ผมกล่าวถึง 'พระสยามเทวาธิราช' ในความหมายเดียวกับโชค (luck) โชคเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความรุ่งเรืองหรือความซบเซาทางเศรษฐกิจ สังคมเศรษฐกิจหลายต่อหลายประเทศที่อยู่ริมหุบเขาแห่งหายนภัย รอดพ้นจากการร่วงหล่นสู่หุบเขานั้น ก็ด้วยโชค และโชคอีกเช่นกันที่ผลักดันให้บางประเทศเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็ว

ประวัติศาสตร์มนุษยชาติบ่งบอกว่า ไม่มีสังคมหรือประเทศใดที่สามารถเจริญรุ่งเรืองได้ตลอดกาล ทุกประเทศล้วนมียุคแห่งความรุ่งเรืองสลับกับยุคแห่งความเสื่อมถอย ประเทศที่เคยเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ดังเช่นสเปนและปอร์ตุเกส บัดนี้มิได้มีฐานะดีไปกว่ากลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่เท่าใดนัก

ความแปรปรวนทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องที่ยากแก่การทำนาย มีหน้าซ้ำมักจะทำให้ขึ้นอย่างฉับพลัน ความแปรปรวนที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันนี้เอง ที่เปลี่ยนแปลงโฉมหน้าประเทศต่างๆ มากมายนับไม่ถ้วน

ผมยังจำได้ดีว่า ภาวะความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของอัฟริกาในทศวรรษ 2490 และต้นทศวรรษ 2500 ทำให้นักเศรษฐศาสตร์จำนวนไม่น้อยพากันทำนายทายทักว่า อัฟริกาจะรุ่งเรืองกว่าเอเชีย แต่แล้วอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของอัฟริกากลับติดลบในช่วง

สามทศวรรษที่ผ่านมา ในขณะที่เอเชียแปซิฟิกกลับกลายเป็นศูนย์กลางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของโลก

ผมจำได้ดีอีกเช่นกันว่า ครั้งหนึ่งธนาคารโลกเคยชูละตินอเมริกาให้เป็นแบบอย่างแก่โลกที่สามในการพัฒนาเศรษฐกิจ ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของละตินอเมริกาในทศวรรษ 2500 และทศวรรษ 2510 ทำให้ประเทศบางประเทศในละตินอเมริกาเขยิบฐานะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ นิกส์ (NICs) เกิดขึ้นในละตินอเมริกีก่อนเอเชียแปซิฟิกเสียอีก แต่แล้ววิกฤติการณ์หนี้ต่างประเทศในทศวรรษ 2520 กลับทำให้ประเทศเหล่านี้มีอันเป็นไป บางประเทศดังเช่นอาร์เจนตินาและบราซิลมีอันต้องสิ้นสภาพเมื่อไม่สามารถชำระหนี้ต่างประเทศที่ครบกำหนดได้ บัดนี้ธนาคารโลกมิได้เอื้อนเอ่ยถึง 'แบบจำลองละตินอเมริกา' อีกเลย หากแต่หันมาชูธง 'แบบจำลองเอเชียแปซิฟิก' แทน

อนิจลักษณะของสังคมมนุษย์ทำให้การพยากรณ์เศรษฐกิจคลาดเคลื่อนได้ง่าย นักเศรษฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงจำนวนไม่น้อยต้อง 'หน้าแตก' มาแล้ว เมื่อให้คำทำนายที่ผิดพลาดไม่ว่าจะเป็นคำทำนายในช่วงต้นทศวรรษ 2500 ที่ว่า ศรีลังกาจะรุ่งเรืองกว่าเกาหลีใต้ หรือการทำนายของธนาคารโลกในปี 2500 ว่า ฟิลิปปินส์รุ่งเรืองเป็นที่สองและเป็นรองเฉพาะญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงไกล ในขณะที่พม่ามีศักยภาพในการเจริญเติบโตมากกว่าประเทศใดๆ ในเอเชียอาคเนย์ แต่แล้วข้อเท็จจริงกลับปรากฏว่า ประเทศต่างๆ ในเอเชียแปซิฟิกประเทศแล้วประเทศเล่าพากันวิ่งแข่งพม่าและฟิลิปปินส์

ญี่ปุ่นและเยอรมนีตะวันตกกลายเป็น 'สิ่งมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ' (Economic Miracles) เมื่อสามารถเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งด้วยการโอบอุ้มของสหรัฐอเมริกา ยิ่งประเทศมหาอำนาจอื่นๆ เผชิญกับมรสุมเศรษฐกิจที่รุนแรงแล้ว ทั้งญี่ปุ่นและเยอรมนีตะวันตกก็ยิ่งเปล่งรัศมีทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น แต่แล้วเมื่อเยอรมนีตะวันตกผนึกเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับดินแดนฟากตะวันออก รัศมีทางเศรษฐกิจของเยอรมนีมีอันต้องดับวูบ นักเศรษฐศาสตร์บางคนถึงกับลงความเห็นว่ายเยอรมนีในฐานะ 'สิ่งมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ' ก้าวมาสู่กาลอดสานเสียแล้ว โดยที่ญี่ปุ่นก็กำลังเผชิญชะตากรรมเดียวกัน เมื่อเศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble Economy) มีอันต้องแตกสลาย จนต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจถดถอยที่ยืดเยื้อรุนแรงนับตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา

ขณะนี้นักเศรษฐศาสตร์จำนวนไม่น้อยกำลังจับตาดูว่า กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (Asian NICs) ซึ่งธนาคารโลกยกย่องว่าเป็น 'สิ่งมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ' จะตกร่องรอยเดียวกับเยอรมนีตะวันตกและญี่ปุ่นหรือไม่

ด้วยความเชื่อพื้นฐานที่ผิดๆว่า มีประเทศบางประเทศที่เติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง จนเป็นแบบอย่างแก่ประเทศอื่นๆได้ นักสังคมศาสตร์จึงพยายามศึกษาวิเคราะห์ดูว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดการจำเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง เยอรมนี ตะวันตก ญี่ปุ่น และกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย ล้วนเคยถูกใช้เป็นตัวอย่งในการศึกษา ผลการศึกษาให้ข้อสรุปว่า ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการจำเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ บรรยากาศทางการเมืองที่ปราศจากความขัดแย้งและมีเสถียรภาพ ระดับการศึกษาของประชาชน สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนนโยบาย บ้างก็กล่าวถึงจริยธรรมในการทำงาน (work ethics) บ้างก็กล่าวถึงนิสัยประหยัดมัธยัสถ์ของประชาชน และบ้างก็กล่าวถึงคุณภาพของรัฐบาล

ระบบการจ้างงานตลอดชีพ (life-long employment) มักจะถูกอ้างว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อความรุ่งเรืองของญี่ปุ่น ในทำนองเดียวกับวัฒนธรรมที่เน้นความเป็นเลิศที่ถูกกล่าวอ้างว่าเป็นจักรกลการจำเจริญเติบโตของเยอรมนี จริยธรรมในการทำงานที่มีพื้นฐานมาจากลัทธิขงจื้อ ถูกเชิดชูให้เป็นพลังพื้นฐานของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย และท้ายที่สุด ระบบความช่วยเหลือระหว่างภาครัฐบาลกับภาคเอกชนเป็นการจัดองค์กรที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทางเศรษฐกิจของเกาหลีใต้

บทวิเคราะห์เหล่านี้แลดูน่าเชื่อถือ トラบเท่าที่ประเทศที่ถูกเลือกให้เป็น 'แบบจำลอง' ยังคงมีเศรษฐกิจที่รุ่งเรือง ต่อเมื่อความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจสูญสลาย และหายนภัยทางเศรษฐกิจสืบคลานเข้ามาแทนที่ บทวิเคราะห์เหล่านี้ก็สิ้นความหมายในเมื่อประเทศที่ถูกเลือกให้เป็น 'แบบจำลอง' ไม่สามารถเป็นแบบอย่างในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไปได้ 'แบบจำลองเยอรมนี' และ 'แบบจำลองญี่ปุ่น' กำลังสิ้นมนต์ขลัง คู่เดียวกับที่ 'แบบจำลองสเปน' 'แบบจำลองปอร์ตุเกส' 'แบบจำลองฮอลันดา' 'แบบจำลองอังกฤษ' และ 'แบบจำลองสหรัฐอเมริกา' ได้สิ้นมนต์ขลังไปแล้ว ในไม่ช้า 'แบบจำลองเอเชียแปซิฟิก' ก็จะก้าวสู่สุสานแบบจำลองเฉกเช่นเดียวกัน

แม้ว่าคุณลักษณะพื้นฐานของสังคมเศรษฐกิจใดๆจะมีผลต่อความรุ่งเรืองของสังคมเศรษฐกิจนั้นๆ แต่ปัจจัยกลุ่มดังกล่าวนี้อธิบายได้ไม่มากนักว่า เหตุใดสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจจึงแตกต่างกันไปตามกาลเวลา และแตกต่างกันระหว่างประเทศ โชคกลับกลายเป็นตัวแปรที่อธิบายเรื่องนี้ได้ค่อนข้างมาก ความผันผวนทั้งที่เกิดขึ้นภายในประเทศและที่เกิดขึ้นในต่างประเทศมีผลอย่างสำคัญต่อสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ ทั้งในด้านดีและด้านไม่ดี

ความผันผวนภายในประเทศที่สำคัญ ได้แก่ สภาพฝนแล้ง สงครามกลางเมือง เป็นต้น ดินแดนบริเวณตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา (Sub Sahara) เคยรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ

ในทศวรรษ 2490 และต้นทศวรรษ 2500 แต่แล้วสภาพพหุภิกขภัยก็ทำลายอนาคตทางเศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้

ความผันผวนภายนอกประเทศ มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความผันผวนภายในประเทศ การเปลี่ยนแปลงเทอมแห่งการค้า (terms of trade) ดังเช่นการเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าออกที่สำคัญ รวมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้าที่สำคัญล้วนสามารถเปลี่ยนโฉมหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศได้

พระสยามเทวาริราชหรือโชคมีส่วนคลบบันดาลให้สังคมเศรษฐกิจไทยสามารถประคับประคองภาวะความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองไว้ได้ การที่สังคมไทยไม่มีความขัดแย้งในสังคมที่รุนแรงจนถึงขั้นเกิดสงครามกลางเมืองก็ดี ไม่มีความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ที่ร้ายแรงก็ดี และไม่มีปัญหาฝนแล้งที่รุนแรงจนก่อให้เกิดสภาพพหุภิกขภัยก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็น 'โชค' ของสังคมเศรษฐกิจไทยทั้งสิ้น ในทำนองเดียวกัน เมื่อประชาคมเศรษฐกิจยุโรปเปลี่ยนแปลงพิภคอัตราศุลกากรในช่วงปลายทศวรรษ 2500 อันเป็นเหตุให้ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังเสียอากรขาเข้าในอัตราต่ำ ก็เป็น 'โชค' ของประเทศไทยที่ทำให้ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลังกลายเป็นสินค้าอกรายการสำคัญจวบจนปัจจุบัน

ประชาชนคนสามัญมักจะเอื้อนเอ่ยถึงภานิต 'เก่งกับเฮง' ในนัยที่ว่า ความเก่งเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะสร้างความรุ่งเรืองแก่ชีวิตได้ ความเฮงเพียงอย่างเดียวก็เฉกเช่นเดียวกัน ความเก่งกับความเฮงจะต้องประกบเข้าด้วยกัน จึงจะก่อให้เกิดสภาวะอันดีเลิศ ฉันทใดก็ฉันทนั้น ถ้าพึ่งแต่โชค (ความเฮง) เพียงอย่างเดียวมิอาจอ้างภาวะความรุ่งเรืองให้สถาพรได้ ต้องอาศัยความเก่ง อันได้แก่ การดำเนินนโยบายที่เหมาะสมประกอบด้วย

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจโลกได้ให้บทเรียนแก่เราว่า ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมักจะถูกทำลายไปด้วยการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาด ครั้งหนึ่งชิลีเคยได้รับยกย่องให้เป็น 'สิ่งมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจ' ในทศวรรษ 2510 ต่อเนื่องกับต้นทศวรรษ 2520 แต่แล้วการดำเนินนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนที่ผิดพลาด ทำให้ชิลีตกอยู่ในสภาวะ 'สวรรคาลัย'

อินโดนีเซียกับไนจีเรียเป็นกรณีศึกษาอีกกรณีหนึ่งที่น่าสนใจ เมื่อเกิดวิกฤติการณ์น้ำมันครั้งที่สามในปี 2529 อันเป็นวิกฤติการณ์ราคาน้ำมันตกต่ำ ซึ่งแตกต่างจากวิกฤติการณ์น้ำมันสองครั้งแรก บรรดาประเทศผู้ส่งออกผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์รายได้รัฐบาล อินโดนีเซียสนองตอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นโดยทันที ด้วยการรัดเข็มขัดทางการคลังและปรับอัตราแลกเปลี่ยนมิให้ค่าของเงินตราสูงเกินกว่าความเป็นจริง การดำเนินนโยบายในแนวทางดังกล่าวนี้มีส่วนช่วยลดทอนผลกระทบอันเกิดจากวิกฤติการณ์ราคาน้ำมันตกต่ำได้ ในกรณีตรงกันข้าม รัฐบาลไนจีเรียกลับรีรอในการแก้ปัญหา จนปัญหาราคาน้ำมันตกต่ำก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจในไนจีเรียในที่สุด

พระสยามเทวาธิราชได้ช่วยให้สังคมเศรษฐกิจไทยรอดปากเหยี่ยวปากกามาได้ แต่การปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจมหภาคอย่างเหมาะสม ก็มีผลช่วยดำรงฐานะทางเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจไทยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรัดเข็มขัดทางการคลังระหว่างปี 2525-2531 และการลดค่าเงินบาทในปี 2527 แต่การละเลยไม่แก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรในชนบทอาจสิ้นคลอนสังคมชนบท จนก่อเกิดวิกฤติการณ์ที่รุนแรงในอนาคตได้ ถึงต่อนั้น พระสยามเทวาธิราช (โชค) คงไม่สามารถช่วยอะไรได้มากนัก